

ПРОФЕСИЯТА “УЧЕН” В БЪЛГАРИЯ
СОЦИОЛОГИЧЕКИ ПОГЛЕД
ВЪРХУ ФАКТОРИТЕ И УСЛОВИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИ

ДОЦ. Д-Р ЛИНА АНАСТАСОВА
 БУРГАСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ

Задачи на социологическото изследване:

- да се проучат възможностите за развитие на научните работници в България и особено на жените и младите кадри;
- да се изследват факторите, от които зависи развитието на научните кадри;
- да се проучи делът на жените и мъжете в ръководните органи на институциите, включени в извадката;
- да се изследва участието на научните работници/академичните кадри в научни изследвания, финансирани от институцията им или от държавата;
- да се проучи участието на научните кадри в изследвания, финансирани от фирми- български или чужди;
- да се проучи мнението на учените относно условията за работа и заплащането на труда в научните институции, както и относно условията за развитие на младите учени;
- да се изследва мнението на научните работници за признанието и уважението към тяхната професия в обществото;
- да се проучи мнението на учените относно ролята на медните за утвърждаване на престижа на професията “научен работник”;
- да се проучи какви са намеренията на учените и особено на младите научни работници в професионално отношение за близките години.

Настоящото изследване на мнението на научните работници в България относно професията “учен” обхваща извадка от 220 души. По отношение на пола 50.3 % са жени и 49.7 % са мъже. Изследването обхваща над 20 научни институции в страната.

Възрастово разпределение на изследваните научни работници

ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ	ОТН.ДЯЛ (%)
От 25-30 години	18.2
От 31-35 години	10.0
От 36-40 години	10.5
От 41-50 години	27.3
От 51-60 години	26.4
Над 60 години	7.6
Общо	100.0

Разпределение на учените според научно звание

Научно звание	Процент
неотговорни	5.90%
докторант	10.50%
мп.н.с. 1,2 и 3 ст.	6.40%
професор/ст.н.с.стр. 1 ст.	3.60%
доцент/ст. н.с.стр. 2 ст.	43.20%
ст.ас.	7.70%
асистент	4.50%
гл.ас.	18.20%

Важен въпрос, свързан с професионалното развитие на научните работници е въпросът кога българският научен работник т.е. на каква възраст защитава докторска дисертация и получава научната степен “доктор”.

Изследването показва, че:

- средната възраст, на която българският научен работник става доктор е в интервала между 31 и 35 години- това е положението при 37.6 % от респондентите
- малко повече от ¼ от останалите са станали доктор дори по- късно- между 36 и 40 години- 27.8%.
- втората докторска степен според данните от изследването обикновено се получава над 45 години- 66.7 % от изследваните лица и само 26.7 % са я получили на възраст от 41-45 години

По отношение на възрастта при придобиване на научните звания, обобщените резултати показват:

- повече от 40% от изследваните лица са получили званието доцент на възраст от 46-50 години
- само 13.4% от доцентите са получили званието си на по- ранна възраст- от 36-40 години
- професорското звание е било присъждано на респондентите най- често между 50 – 60 годишна възраст- 80% и 1/5 от лицата са станали професор на възраст над 60 години.

Възрастово разпределение на българските учени към момента на присъждане на научното звание “доцент”

ВЪЗРАСТОВ ИНТЕРВАЛ	ОТН. ДЯЛ (%)
Под 40 г.	13.4
От 41-45 г.	40.2
От 46-50 г.	43.8
От 50-60 г.	2.6
Над 60 г.	-
Общо	100.0

ИЗВОД:

- Тези факти сравнени с практиката в западноевропейските страни показват, че научното израстване в България става по-бавно и хабилитацията става в преобладаващата част от случаите доста по-късно.

ДЪРЖАВАТА И УЧЕНИТЕ

- Според данните от изследването:
- 5.5% от научните кадри, обхванати от проучването са били членове на борда на някаква държавна фирма през последните 15 години, при това само за кратко време
- само 1.4% са били членове на борда на държавна фирма повече от 5 години.

Участие на научните работници в изследвания финансирани от държавата или собствената им институция

БРОЙ УЧАСТИЯ	1995-1999 Г. ОТН. ДЯЛ (%)	2000-2005 Г. ОТН. ДЯЛ (%)
1 път	24.8	18.9
2- 3 пъти	33.3	40.5
4-5 пъти	9.5	20.6
Над 5 пъти	32.4	20.0
Общо	100.0	100.0

ИЗВОДИ:

- В България субсидиите за научни изследвания са много ниски- под 0.5% от БВП спрямо 2.0% в ЕС и не покриват потребностите на обществото.
- На научен работник се пада по-малко от 1 изследване на година, финансирано директно от държавата или институцията му.

УЧЕНИТЕ И БИЗНЕСЪТ

- За последните 5 години само около 36% от учените са участвали във финансирано от бизнеса изследване
- 64 % никога не са участвали в разработка за нуждите на практиката, поръчана от фирма
- Сериозен проблем в България - недостатъчно тясната връзка между теорията и практиката.
- Българският бизнес като цяло не търси често знанията и експертната помощ на научните кадри.

- При настоящото изследване данните показват, че:
- Повече от половината научни работници считат, че организацията им подпомага и насърчава младите учени
 - 1/3 от лицата отговарят също положително, но с уговорка: те твърдят, че тяхната институция създава условия за развитие на младите учени, но не повече от другите ВУ
 - Само 7.7% са на мнение, че институцията им не подкрепя достатъчно младите научни работници.

Мнение на респондентите относно условията за развитие на младите учени в тяхната институция

ОЦЕНКА НА УЧЕНИТЕ НА УСЛОВИЯТА ЗА РАЗВИТИЕ НА МЛАДИТЕ ИМ КОЛЕГИ	ОТН. ДЯЛ (%)
Да, тя подпомага и насърчава младите научни работници	52.7
Да, но не повече от другите ВУ	33.2
По-скоро не	8.1
Не мога да преценя	5.5
Неотговорили	0.5
Общо	100.0

Подреждане по важност на различните стимули в работата на научните работници

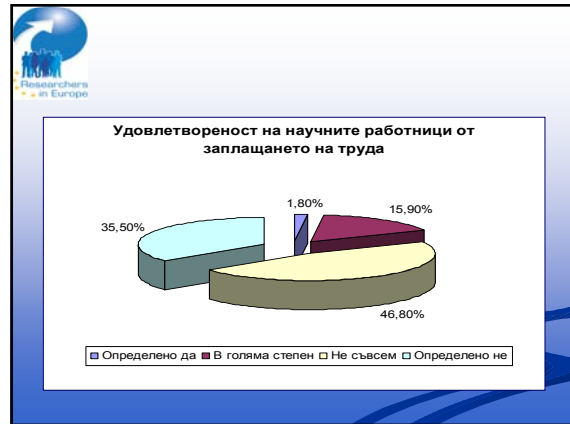
Важност Стимули	Степен на Важност (%)	Най-важен (%)	Много важен (%)	Не много важен (%)	Общо (%)
Отлични условия за работа и развитие	81.7	16.87	1.5	100.0	
Социални придобивки и общи материални ползи	19.1	73.5	7.4	100.0	
Духовни стимули	37.6	52.8	9.6	100.0	
Финансови стимули	26.5	58.3	15.2	100.0	

- ИЗВОДИ
- Положителен е фактът, че повече от 1/3 от всички респонденти са посочили, че условията са отлични или много добри.
 - 47.7% споделят подобно мнение, но с резерва т.е. че условията са сравнително добри.
 - Около 17.3% посочват, че трудовите условия в институцията им са незадоволителни.

Обобщената информация от проучването на научната общност показва, че:

- По- малко от 20% от научните работници са напълно или в голяма степен доволни от заплащането.
- Почти половината учени не са съвсем доволни.
- Повече от 1/3 от респондентите са напълно недоволни- 35.5%.

ИЗВОДИ:

- Анализът на удовлетвореността на учените от заплащането на труда им в зависимост от различните научни звания и длъжности показва, че най- голям е относителният дял на недоволните от заплащането на труда при младши научните сътрудници, асистентите
- Резултатите от социологическото изследване относно удовлетвореността на учените в България от заплащането на труда им показват, че тя е значително по- висока в частните висши училища, отколкото в държавните университети и институтите на БАН.

Удовлетвореност на учените с различни звания от заплащането на труда им

Научно Звание	Степен на Удовлетв.	Определе-но да (в%)	В голяма Степен (в %)	Не съвсем (в %)	Не	Общо
Асистент		10.0	10.0	30.0	50.0	100.0
Ст. Асистент		-	29.4	58.8	11.8	100.0
Главен асистент		-	21.5	33.3	45.2	100.0
Доцент/ Ст.н.с. II ст.		2.9	18.6	52.4	26.1	100.0
Професор/ Ст.н.с. I ст.		-	2.1	20.1	77.8	100.0
Мл.н.стр. I,II или III степен		-	-	40.0	60.0	100.0
Няма звание/ докторант		-	17.4	56.5	26.1	100.0

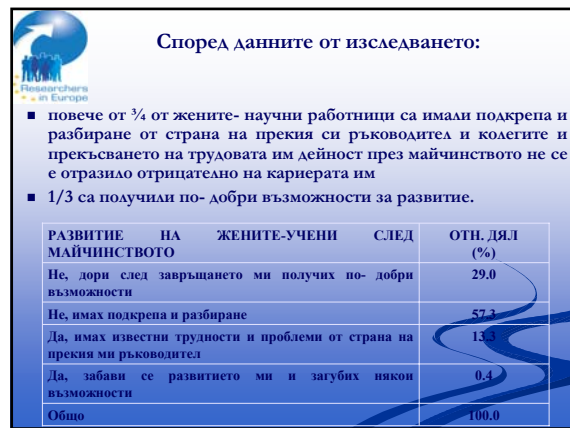
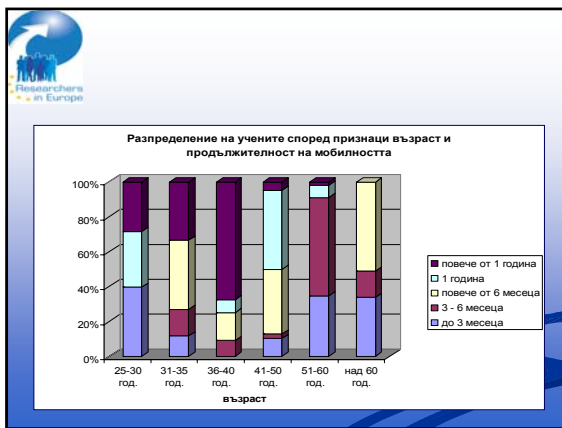
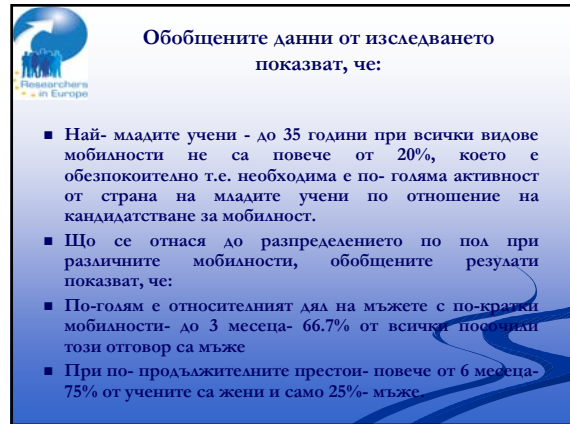
Информацията относно ръста на заплащането на труда на учените за последните 3 години показва, че:

- само около 18% от научните работници са получили за 3 години над 30% увеличение на заплатите си.
- 44.8% са имали увеличение по- малко и от 20%.

РАЗМЕР НА УВЕЛИЧЕНИЕТО	ОТН. ДЯЛ (%)
Под 20%	44.8
От 20-30 %	37.7
От 30-40 %	12.7
Над 40%	4.8
Общо	100.0

По отношение на мобилността на учените в България, данните от изследването показват, че:

- Малко по- малко от половината проучени научни работници не са били по линия на никаква програма за мобилност в чужбина
- Около 40% от учените са били само 1 път за 10 години в чужда научна институция, което означава слаба активност при мобилността, имайки предвид множеството европейски програми и възможности за научен обмен.
- Едва 5% от учените са били повече от 3 пъти за 10 годишен период в чужд университет или научен институт по линия на никаква програма.
- Не се констатираг съществени разлики между жените и мъжете-учени по отношение на броя на мобилностите за 10- годишния период.

■ Положителен е фактът, че повече от половината от жените- учени с деца са отговорили, че дори и да биха имали възможност за по- високо платена работа, те пак биха се върнали на същата работа, което показва една висока степен на мотивация и морална отговорност към професията.

Предложени мерки и действия за привличане на по-качествени и мотивирани млади хора за научна кариера

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА МЕРКИ И ДЕЙСТВИЯ	ОТН. ДЯЛ (%) - ОБЩО ЗА ЦЕЛЯТА НЕВАДКА	РАНЖИРАНЕ ПО ВАЖНОСТ ОТ УЧЕНИ ДО 35 Г.	РАНЖИРАНЕ ПО ВАЖНОСТ ОТ УЧЕНИ НАД 35 Г.
Повишаване значително на заплатите на научните кадри	49.0	1	2
Намаляване на бюрократията и облекчаване на процесите при присъждане на научните степени и абилитациите	40.6	2	1
Държавата да финансира голям брой научни изследвания и фундаментални и приложни и да насърчава научните кадри	35.0	4	3
Да се подобри техническата и научната инфраструктура	40.6	3	4
Да се намали нормат. заетост на преподав. и да се изиска повече научно-исследователска дейност в обикната им заетост	12.6	6	5
Да се учреди специален фонд за насърчване и награждаване на млади учени до 35 г.	11.2	5	7
Да се въведе възможн. за почасова заетост на жените, както е в повечето страни-членки на ЕС	4.2	8	8
Други мерки: да се променят законите за научните степени и начини за дълга на закона в англоезичните страни;	4.0	9	9
Да има допълнителни облекчения за младите майки-научни работници	2.8	10	9

ИЗВОДИ:

- Както показват данните от таблицата няма съществени разлики в мненията на младите учени до 35 г. и по-старшите научни работници относно ранжирането по важност на необходимите мерки и действия, за да се подобри състоянието и статуса на професията "учен".
- Данните показват също, че няма статистически значими разлики и в мненията на учените, в зависимост от пола им.

Мнение относно отношението на обществото към научните работници

	ОТН. ДЯЛ (%)
Мисля, че научните кадри срещат голямо уважение в обществото	-
Професията на учения не е достатъчно призната в обществото у нас	35.7
Научните работници срещат морално признание, но заплащането им не е достатъчно	30.1
Не, научните работници не получават полагащо се признание- нито морално, нито материално	32.7
Неотговорили	2.0
Общо	100.0

- Следователно, можем да направим извода, че според незначителна част от респондентите, в България съществува един феномен, който в социологическата теория се нарича "статусна инконсистентност" т.е. висок статус и морално признание в обществото, но сравнително ниско и неподобаващо заплащане.

- Въпреки неудовлетвореността си от политиката на държавата спрямо учените, както и въпреки недостатъчната степен на признание от страна на обществото повече от 80% от учените-респонденти са посочили със сигурност или с голяма вероятност, че ще останат на научното поприще и в същата институция, което показва, че българският учен има висока мотивация и отговорност към своята работа и отдава голямо значение на вътрешната си удовлетвореност от същината и важността на труда си.

Собствени очаквания на учените за развитието на професионалната им кариера

	Степен на вероятност	Напълно сигурен (%)	Много вероятно (%)	Невероятно (%)	Общо (%)
Алтернативи					
Смяна на научната организация		7.6	17.8	74.6	100.0
Ако не се увеличат значит. заплатите, ще отида в бизнеса		2.6	22.7	74.7	100.0
Ще премина на работа в държавн. администрация		5.2	5.9	88.9	100.0
Ще замина на работа в чужбина		4.4	29.6	66.0	100.0
Ще остана на същата работа и в бъдеще		48.1	44.9	7.0	100.0

Причини за състоянието на професията “учен” в България

- Обобщените резултати от изследването показват, че най-често срещаните се мнения относно причините за състоянието на професията “учен” са следните:
- недостатъчна заинтересованост на държавните институции и недостатъчно финансиране на научната дейност в България;
- недостатъчно сътрудничество на държавните с научните институции при формиране на националната политика;
- ниско заплащане на труда на научните работници;

Причини за състоянието на професията “учен” в България

- откъсване на обучението във ВУ от научните изследвания;
- остарял закон за научните степени и звания, който изисква твърде голяма централизация на процедурите и забавя професионалното развитие и научната кариера на учените;
- недостатъчна научна инфраструктура (изследователски институти и центрове, технологични паркове, производствени звена), което е пречка за младите учени, завършили редовна докторантура при намиране на подходяща работа;

Причини за състоянието на професията “учен” в България

- остаряла материално-техническа база в голяма част от научните институции;
- липса на интерес и заинтересованост от страна на представителите на бизнеса в България към провеждане на научни изследвания;
- недостатъчна роля на българското училище за формиране на уважение и афинитет у младите хора към науката и научните изследвания;

Причини за състоянието на професията “учен” в България

- противоречива роля на медиите при отразяване на събития и мероприятия свързани с науката и висшето образование, а именно повече се набляга на “жълтите” моменти в ежедневието на научните институции, а не на съществената част в живота им; някои научни работници считат, че медиите не правят нищо за пропагандиране на постиженията на българската наука;
- малко на брой научни предавания по телевизията, които да формират положително отношение и уважение към научния живот и научните институции.

Изводи и необходими промени, произтичащи от социологическото изследване

- Сравнително ниска степен на удовлетвореност от условията, които държавата осигурява за развитие на науката, научните изследвания и учените, но в същото време висока мотивация и отговорност към научния труд от страна на учените в България.
- Необходимост от значително повишаване на държавните разходи за НИРД – минимум 2 пъти спрямо сегашните с оглед приближаване до нивото на развитите страни от ЕС;
- Необходимост от реструктуриране на системата за изследвания и подобряване на инфраструктурата за НИРД;

Изводи и необходими промени, произтичащи от социологическото изследване

- Промяна в закона за научните степени и звания, който предпоставя твърде голяма централизация на процедурите по хабилитация и по този начин забавя научното развитие на учените и кариерата им;
- Въвеждане на подобавашо заплащане на научния труд и система за стимулиране на постиженията на изяви млади учени- до 35 години с оглед привличане на по-мотивирани млади хора на научна работа;
- Включване по-активно на научната общност при планиране на научната политика на държавата;

Изводи и необходими промени, произтичащи от социологическото изследване

- Въвеждане на повече и по-интересни предавания за наука и научни постижения по държавната телевизия;
- Необходимост от многократно увеличение на разходите за научно-изследователска дейност, заделени от бизнес-сектора с оглед доближаване до пропорцията 1/3 от държавни средства и 2/3 от фирмите, както е в ЕС. Наред с това изграждане на постоянно функциониращи връзки между научните институции-държавни и недържавни и бизнес организациите;
- Промяна на отношението на медиите към науката и научния потенциал на България и поставяне на ударението върху научните постижения на страницата и международното признание на немалка част от българските учени;

ИЗВОД:

- В заключение трябва да се подчертае положителния факт, че в проекта за Национална стратегия за научни изследвания в Република България са заложени голяма част от посочените необходими промени, които са ангажимент на държавата.

БЛАГОДАРЯ ЗА ВНИМАНИЕТО!

ДОЦ. Д-Р АИНА АНАСТАСОВА
БУРГСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ